

Чорноус Юлія Миколаївна, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Корупцію потрібно розглядати як злочин міжнародного характеру. Тому необхідно укладати відповідні багатосторонні міжнародні договори щодо протидії їй [1, с. 13–14]. Питання міжнародної протиправності та протидії корупції висвітлено в положеннях Міжнародного кодексу поведінки посадових осіб 1996 року [2], Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року з Протоколом 2004 року [3]. Останніми роками Україна ратифікувала спеціальні міжнародні договори про боротьбу з корупцією, а саме: Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією 1999 року з Додатковим протоколом 2003 року [4], Конвенцію ООН проти корупції 2003 року [5]. Наша держава зобов'язалася забезпечити належну протидію корупції, зокрема йдеться про різні форми зловживань посадовими особами держави, іноземними посадовими особами, членами іноземних представницьких органів та міжнародних організацій (ст. 2-14 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією 1999 року).

Для корупційних злочинів у багатьох випадках характерною є наявність міжнародних зв'язків, тому забезпечити їх ефективне розслідування без застосування заходів міжнародного співробітництва неможливо. Прийняття Кримінального процесуального кодексу (КПК) України врегулювало низку питань міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Вивчення практичних даних щодо реалізації заходів міжнародного співробітництва свідчить про їх значні обсяги, проте вони не задовольняють потреби практики, адже корупційна злочинність все більше набуває міжнародного характеру, а боротьба з нею у межах держави – це лише окремі кроки, які не дають очікуваного результату.

На сучасному етапі важливо приділяти увагу актуальним питанням реалізації заходів міжнародного співробітництва під час розслідування корупційних злочинів, пропонувати напрями їх вирішення, зокрема щодо проведення процесуальних дій у порядку міжнародної правової допомоги, забезпечення екстрадиції (видачі) підозрюваної особи тощо.

Специфіка розслідуваних злочинів зумовлює їх особливості. Іноді реалізації міжнародного співробітництва перешкоджає відмова запитуючої сторони виконувати запит про надання міжнародної правової допомоги.

Згідно зі ст. 557 КПК України, запитуючій стороні може бути відмовлено в задоволенні запиту про правову допомогу у випадках, передбачених міжнародним договором України. За відсутності міжнародного договору у виконанні запиту має бути відмовлено, якщо: 1) виконання запиту суперечить конституційним засадам чи може завдати шкоди суверенітету, безпеці, громадському порядку або іншим інтересам України; 2) запит стосується правопорушення, за яке в Україні стосовно тієї самої особи судом прийнято рішення, яке набрало законної сили; 3) запитуюча сторона не забезпечує взаємності у цій сфері; 4) запит стосується діяння, яке не є кримінальним правопорушенням за законом України про кримінальну відповідальність; 5) є достатні підстави вважати, що запит спрямовано на переслідування, засудження або покарання особи за ознаками її раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; 6) запит стосується кримінального правопорушення, що є предметом досудового розслідування або судового розгляду в Україні.

Міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, визначають також інші підстави відмови від виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги.

Так, п. «а» ст. 2 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 20 квітня 1959 року [6], визначає, що в допомозі може бути відмовлено: «якщо прохання про надання допомоги стосується правопорушення, яке, на думку запитуваної сторони, є політичним правопорушенням, правопорушенням, пов'язаним із політичним правопорушенням, або податковим правопорушенням».

Подібна ситуація сформувалася і щодо процедури екстрадиції особи, яку підозрюють у вчиненні корупційного злочину. Наприклад, згідно зі ст. 3 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року: «видача не здійснюється, якщо правопорушення, через яке вона запитується, запитувана сторона розглядає як політичне правопорушення або правопорушення, пов'язане з політичним правопорушенням». Проблемною також є видача за умови вчинення «фінансових правопорушень» (ст. 5 Конвенції).

Відповідно до характеристик корупційної злочинності, наявності зв'язків підозрюваних осіб у політичних колах, а також корисливої спрямованості злочинних дій, під час застосування законодавчих положень за втручання зацікавлених осіб та з метою протидії розслідуванню злочинів можуть допускатися зловживання. Тому в процесі правозастосовної діяльності слід керуватися міжнародними договорами України, які спрямовані на забезпечення протидії корупційній злочинності.

Так, Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року застосовують з метою запобігання, розслідування та кримінального переслідування за корупцію та для призупинення операцій, арешту, конфіскації та повернення доходів від злочинів, визнаних такими згідно з Конвенцією (ст. 3). Ідеться про: підкуп національних державних посадових осіб (ст. 15), підкуп іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій (ст. 16), розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою (ст. 17), зловживання впливом (ст. 18), зловживання службовим становищем (ст. 19), незаконне збагачення (ст. 20), підкуп у приватному секторі (ст. 21), розкрадання майна у приватному секторі (ст. 22), відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом (ст. 23) тощо.

Також для реалізації заходів міжнародного співробітництва важливими є положення Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією 1999 року з Додатковим протоколом 2003 року та Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року з Протоколом 2004 року. Останнім міжнародним договором, за умови розслідування корупційних злочинів, що пов'язані з організованою злочинною діяльністю, передбачені додаткові гарантії забезпечення реалізації видачі (ст. 16), передачі засуджених осіб (ст. 17), взаємної правової допомоги (ст. 18). У зв'язку зі справами, які є предметом розслідування, кримінального переслідування або судового розгляду в одній або декількох державах-учасниках, зацікавлені компетентні органи можуть створювати органи з проведення спільних розслідувань (ст. 19).

Вказане не вичерпує всіх проблем, що постають за умов реалізації міжнародного співробітництва під час розслідування корупційних злочинів. Аналіз практики засвідчує, що у ряді випадків виконання запитів компетентних органів іноземних держав про надання міжнародної правової допомоги супроводжується недоліками. Це пов'язано з об'єктивними (значні обсяги запитуваних процесуальних дій; зростання кількості звернень до слідчих суддів із відповідними клопотаннями в межах виконання міжнародних запитів; збільшення кількості документів, які необхідно долучати до матеріалів запиту та видів процесуальних дій, що потребують дозволу суду; труднощі, які виникають під час встановлення користувачів IP-адрес або абонентів телекомунікаційних джерел через IMEI) та суб'єктивними причинами, викликаними недостатнім знанням вітчизняними правоохоронцями міжнародного та національного законодавства, що регулює міжнародне співробітництво під час кримінального провадження, криміналістичних рекомендацій. Нерідко спостерігається порушення строку виконання запиту про міжнародну правову допомогу, передбаченого ч. 2 ст. 558 КПК України.

З огляду на характер сучасної корупційної злочинності та набуття нею міжнародного характеру, необхідно звернути увагу на вдосконалення заходів міжнародного співробітництва. Це важливі й складні у процесуальному організаційно-тактичному контексті заходи, що потребують значних зусиль, але орієнтовні на досягнення високих результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нуруллаев І. С. О. Міжнародно-правове співробітництво в системі Ради Європи у боротьбі з корупцією : монографія / І. С. О. Нуруллаев – Київ : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – 160 с.
2. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб [Електронний ресурс] : прийнятий ООН 23 лип. 1996 р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_788. – Назва з екрана.
3. Конвенція ООН проти корупції : прийнята 31 жовт. 2003 р. ; ратифікована Законом України від 18 жовт. 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 10. – Ст. 506.
4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січ. 1999 р. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 15 трав. 2003 р. : ратифіковані Законом України від 18 жовт. 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 44. – Ст. 2939.
5. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року : прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – Київ, 2006. – С. 554–606.
6. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – Київ, 2006. – С. 112–232.